

Rekontruksi Dalaman Varian Miriek

Rahim Aman

tuntas@ukm.edu.my

Pusat Pengajian Bahasa, Kesusasteraan dan Kebudayaan Melayu,
Universiti Kebangsaan Malaysia, Malaysia

Shahidi A.H.^a

zedic@ukm.edu.my

Pusat Pengajian Bahasa, Kesusasteraan dan Kebudayaan Melayu,
Universiti Kebangsaan Malaysia, Malaysia

Siti Hajar Mohammed

sitihajarmohammed@gmail.com

Pusat Pengajian Bahasa, Kesusasteraan dan Kebudayaan Melayu,
Universiti Kebangsaan Malaysia, Malaysia

ABSTRAK

Bahasa Miriek di Sarawak merupakan bahasa etnik asal suku kaum paling awal berhijrah ke Miri yang kini semakin kurang dituturkan dalam kehidupan seharian. Peralihan bahasa Miriek dapat dilihat melalui dapatan kajian lepas yang menunjukkan terdapat perubahan yang jelas dari aspek penggunaan bahasa apabila masyarakat Miri berhijrah sehingga membawa kepada peralihan bahasa. Oleh itu, bagi mengelakkan keunikan bahasa etnik Sarawak itu pupus, satu kajian terperinci telah dilakukan dengan menggunakan kerangka ilmu linguistik sejarawi melalui kaedah perbandingan bagi meneliti dan mengenalpasti bentuk fonem purba bahasa Miriek. Kajian ini bertujuan untuk memberi gambaran tentang bahasa Miriek yang tersebar di sekitar negeri bumi kenyalang itu. Kaedah rekonstruksi dalaman digunakan untuk menerangkan bentuk tuturan masyarakat purba di Miri. Kawasan kajian adalah di 5 kawasan sekitar Miri yang melibatkan informan yang mewakili 5 varian Miriek (VM). Data diperolehi melalui kerja lapangan secara temu bual berstruktur dan temu bual tidak berstruktur. Temu bual yang dilakukan adalah berpandukan kepada satu senarai daftar kata yang diajukan kepada informan yang terdiri daripada hampir 400 perkataan yang dibina berdasarkan kepada lapan bidang semantik. Hasil dapatan menunjukkan bahawa bahasa Miriek Purba (BMkP) ini diturunkan secara langsung dalam kelima-lima varian Miriek yang dikaji berdasarkan kepada kesepadanan bunyi yang teratur. Hasil dapatan ini, justeru, sangat berguna sebagai input dalam kajian seterusnya iaitu mengklasifikasi BMkP bagi menentukan hubungan jauh-dekat antara bahasa-bahasa serumpun.

Kata Kunci: fonologi; kesepadanan bunyi; linguistik sejarawi; rekonstruksi; varian Miriek

Internal Reconstruction of Miriek Variant

ABSTRACT

The language of Miriek in Sarawak is the original ethnic language of the earliest tribes migrated to Miri but now is less spoken in everyday life. The shift in Miriek language can be seen through the findings of a previous study that shows a clear change in the aspect of language usage when the people of Miri migrated leading to language transitions. In order to prevent the uniqueness of the Sarawak's ethnic language from extinction, a detailed study has been carried

^a Penulis koresponden

out using the framework of Historical Linguistics through the comparative method in order to examine and identify the ancient phoneme forms of Miriek language. This study aims to give an overview of the Miriek language scattered around the country. The internal reconstruction method is used to describe the ancient form of speech in Miri. The study area is located within 5 areas around Miri involving informants that represent 5 variants of Miriek. Data is obtained throughout fieldwork via structured and unstructured interviews. The interviews of informants is conducted based on a list of almost 400 words which developed based on eight type of semantic fields. Findings which based on the order of sound correspondences revealed that the Ancient Miriek Language (BMkP) driven directly to all five variants of Miriek. The result of this study, therefore, is significantly useful input for future study in classifying BMkP in order to determine the close relationships between cognate languages.

Keywords: phonology; sound correspondences; historical linguistics; reconstruction; Miriek variant

PENGENALAN

Bahasa Miriek merupakan sejenis bahasa Austronesia yang dituturkan oleh orang Miri. Terdapat ejaan yang berbeza-beza bagi perkataan Miriek, iaitu ‘Miri’ (Julaihi Bujang, 1976; Tunku Zainah, 1978), ‘Mirek’ (Sather C.A, 1979; Tunku Zainah, 1982), ‘Miriek’ (Bibi Aminah Abdul Ghani & Abang Ahmad Ridzuan, 1993) dan ‘Meirek’ yang digunakan oleh nama terdaftar bagi Persatuan Jatti Meirek Miri, 2008. Menurut Noriah Mohamed (2001), istilah ‘Mirek’, ‘Meirek’ dan ‘Miriek’ adalah merujuk kepada sebutan penduduk tempatan (terutama orang Melayu Sarawak) untuk merujuk kepada istilah berdasarkan ejaan standard, iaitu Miri. Walau bagaimanapun, istilah orang Miri boleh membawa kepada dua pengertian iaitu yang pertamanya ia digunakan untuk merujuk kepada kumpulan etnik yang khusus dan kedua adalah untuk merujuk kepada penduduk di pekan Miri dan kawasan sekitarnya, tidak kira sama ada mereka penduduk asal atau pendatang ke kawasan berkenaan (Noriah Mohamed, 2001). Kumpulan etnik Miri ini dianggap sebagai salah satu kumpulan yang tergolong dalam kelompok bumiputera di Sarawak, dan statusnya sama seperti kumpulan etnik bumiputera yang lain seperti Melayu, Iban, Melanau, Bidayuh dan sebagainya (Noriah Mohamed, 2001).

Kini, bahasa Miriek di Sarawak dikategorikan sebagai bahasa etnik di dunia yang sedang diancam kepupusan. Salah satunya adalah disebabkan oleh perkahwinan berlainan kaum di mana mereka menggunakan sama ada bahasa Malaysia atau bahasa Inggeris di rumah seperti yang disebut oleh Menteri Kebajikan, Wanita dan Pembangunan Keluarga Datuk Fatimah Abdullah (2012) iaitu dalam pelaksanaan projek-projek yang diletakkan di bawah program dikenali sebagai ‘Bahasa Terancam’ yang bertujuan untuk membantu dan melindungi bahasa asal yang hampir pupus. (www.theborneopost.com)

Menurut Presiden Persatuan Jatti Miriek Miri, Datuk Abdullah Abdul Rahim, bahasa etnik asal suku kaum paling awal berhijrah ke Miri kini semakin kurang dituturkan (Kandau Sidi 2018). Organisasi Pendidikan, Keilmuan dan Kebudayaan PBB (UNESCO) telah merekodkan bahawa separuh daripada bahasa dunia akan pupus dan hilang dari dunia ini menjelang 2100. Naib Canselor Universiti Malaysia Sarawak (Unimas) Profesor Dato’ Dr. Mohamad Kadim Suaidi mengesahkan bahawa bahasa di Asia turut termasuk dalam senarai bahasa yang bakal terancam kepupusan (sarawakvoice.com). Beliau bercakap pada Persidangan Antarabangsa Pengajian Bahasa (ICLS) pada 2017 yang memetik di Malaysia antara bahasa terancam pupus adalah seperti Kristang iaitu bahasa komuniti Portugis-Eurasian di Melaka, manakala di Sarawak, dua lagi bahasa terancam pupus ialah Kejaman dan Miriek. Manakala, bahasa Seru dan Lelak sudah dilaporkan pupus. Oleh itu, sebelum keunikan bahasa etnik Miriek Sarawak ini pupus, satu kajian terperinci telah diusahakan menggunakan

kerangka disiplin ilmu linguistik sejarawi melalui kaedah perbandingan untuk meneliti dan melihat bentuk fonem purba bahasa Miriek. Kajian ini menggunakan kaedah rekonstruksi dalaman untuk menerangkan bentuk tuturan masyarakat purba di Miri.

Collins, J.T (1981) pernah mengungkapkan bahawa “selagi kita belum dapat menentukan bentuk bahasa Melayu lama, pengelompokan bahasa Austronesia di rantau ini akan tetap kabur” dan “hanya maklumat tentang dialek-dialek Melayu sahajalah yang dapat menjamin rekonstruksi bahasa Melayu lama yang sah”. Selain itu, Collins, J.T (1998), menyatakan bahawa kajian dialek daerah diperlukan untuk memahami bentuk dan struktur bahasa baku serta mengesan prasejarah dan sejarah perkembangan masyarakat dan bahasanya. Kaedah ini dianggap paling berkesan terutama bagi bahasa-bahasa yang tidak mempunyai bentuk bertulis. Pandangan Collins, J.T (1998) ini ternyata sangat relevan dalam konteks mempergiatkan usaha penerokaan serta penelitian secara mendalam sepertimana yang diusahakan oleh pengkaji menerusi penyelidikan di Miri ini. Justeru usaha ke arah merekonstruksi bahasa Miriek ini perlu dilakukan untuk menyerlahkan bagaimana rupa bentuk asal fonem tuturan purbanya yang terdahulu dan seterusnya membantu hala tuju ke arah usaha pendeskripsian bahasa Miriek secara empiris dan terarah yang mampu memerihalkan gejala dialektal dengan lebih tepat berdasarkan pada data tabii yang diperoleh secara praktikal di lapangan.

SOROTAN KAJIAN LEPAS

Tidak dapat dinafikan bahawa kajian di bahagian Miri ini telah mendapat perhatian dan minat para pengkaji bahasa mahupun budaya bermula sejak awal tahun 1910-an lagi. Detik permulaan kajian dan penulisan bahasa Miriek serta bahasa-bahasa sukuan lain di Sarawak ini dicetuskan oleh pengkaji luar iaitu Ray, S.H (1913) yang telah berusaha menterjemah lebih 220 patah perkataan bahasa Inggeris ke dalam bahasa Jatti Meirek semasa penulisannya dalam *The Language of Borneo*. Seterusnya, kajian terawal yang telah menyentuh kawasan Miri sebagai lokasi kajian adalah penelitian Blust, R.A (1972) dari Universiti Hawaii, diteruskan pula oleh Hudson, A.B (1978) yang dipaparkan dalam *Linguistic Relations Among Bornean Peoples with Special Reference to Sarawak: An Interim Report*. Kajian Sather, C.A (1979) telah diterbitkan dalam Borneo Research Bulletin yang bertajuk *Recent Studies of The Orang Miri* diikuti Julaihi Bujang (1976) serta Tunku Zainah Tunku Ibrahim (1978) yang masing-masing kajiannya di Miri.

Seterusnya, kajian Tunku Zainah Tunku Ibrahim (1982) yang bertujuan untuk melihat proses orang Mirek menerima identiti Melayu berikutan penukaran mereka kepada agama Islam dalam masa 2 abad yang direkodkan dalam kajiannya yang bertajuk *The Mirek: Islamized Indigenes of Northwestern Sarawak*. Selain itu, kajian oleh Bibi Aminah Abdul Ghani & Abang Ahmad Ridzuan (1993) yang meninjau dari aspek pengekalan dan peralihan bahasa. Asmah Omar (1993) juga telah mencoret dalam bab buku *Susur Galur Bahasa Melayu* dengan menyentuh bahawa subdialek Melayu yang dituturkan di Miri boleh disamakan dengan dialek yang dituturkan di Brunei Darussalam atas faktor persambungan geografinya serta hubungan sejarah dan kekeluargaan.

Kajian Asmah Omar (1994) terhadap beberapa bahasa di Sarawak termasuklah bahasa Bidayah, Melanau, Kayan, Kenyah, Kelabit, Penan, Iban, Narum, Selakau, Bintulu, Miri, Baketan, Melayu dan Bisayah yang berjudul *Bahasa-bahasa Bumiputera di Sarawak*. Hasilnya beliau telah membuat pemecahan bahasa kepada 14 subgolongan yang merupakan golongan bahasa bumiputera Sarawak. Martin, P.W (1994) pengkaji dari Universiti Brunei Darussalam juga menyentuh bahasa yang berada di luar Brunei dengan mengelaskan bahasa seperti pengelasan yang dibuat oleh Hudson, A.B (1978) iaitu Miri sebagai tiga dari subkumpulan Baram-Tinjar yang berada di bawah kumpulan Rejang-Baram dan merupakan bahasa yang

dekat dengan Brunei dalam kajiannya bertajuk *Linguistic Research in Brunei Darussalam: A Review*. Seterusnya, Paul R.K (1998) ada menyentuh kawasan Miri sebagai lokasi kajian beliau dalam *Language Classification in Sarawak: A Status Report* terbitan Sarawak Museum Journal. Tujuan utamanya adalah membuat pengelasan bahasa yang terdapat di Sarawak dengan menyentuh juga pengelasan subgolongan Utara Sarawak berdasarkan kepada hasil pengumpulan penelitian yang dilakukan oleh pengkaji seperti Blust, R.A (1974) dan Hudson, A.B (1978).

Kajian diteruskan oleh penyelidik dari Universiti Sains Malaysia iaitu Noriah Mohammed (2001) terhadap bahasa Miri yang diterbitkan dalam Jurnal Bahasa pada September 2001 yang bertajuk *Perbandingan kuantitatif bahasa Miri dengan bahasa Melayu*. Pada 2004 pula, gabungan dua penyelidik iaitu Noriah Mohamed & Rohani Mohd. Yusof menghasilkan kajian bertajuk *Persamaan dan kemiripan bahasa: Perbandingan kosa kata dasar 10 bahasa Austronesia di Sarawak* yang telah diterbitkan di Jurnal Bahasa termasuklah bahasa Miri dengan bahasa yang lain seperti bahasa Melayu, bahasa Lunbawang, bahasa Kiput, bahasa Bukit, bahasa Bintulu, bahasa Melanau, bahasa Selakau, bahasa Bidayuh dan bahasa Iban. Seterusnya pada 2010, penyelidikan oleh Noriah Mohamed & Rohani Mohd. Yusof dengan terbitnya buku yang bertajuk *Pengelompokan leksikostatistik bahasa-bahasa Peribumi di Sarawak* dengan mengumpulkan kosa kata dari 25 bahasa di bawah terbitan Universiti Sains Malaysia, Pulau Pinang. Ketiga-tiga kajian ini menggunakan kaedah kuantitatif yang dikenali sebagai leksikostatistik atau glotokronologi. Kaedah ini merujuk kepada kaedah yang digunakan untuk menentukan peratus kata bersanak dengan cara menghitung jumlah kata berkognat yang terbatas jumlahnya dan lebih mengutamakan dari aspek perangkaan dalam pengoperasiannya. Perbandingan yang dilakukan menunjukkan bahawa terdapat hubungan sanak yang masih dekat antara bahasa-bahasa yang dibandingkan dan ada juga yang sudah agak jauh. Namun begitu, tatakaedah leksikostatistik ini menjadi perbincangan atau kritikan dari ahli linguistik berdasarkan kepada cara operasinya serta tatakaedahnya.

Kajian yang terkini merupakan kajian Dayang Sariah, Nur Ardini, Norazuna, Hamidah dan Damien (2014) bertajuk *Pemilihan Bahasa Komuniti Multilingual di Miri: Satu penelitian awal* yang bertujuan untuk melihat dan meneliti situasi pertembungan antara bahasa dan kedudukan bahasa-bahasa terancam di sekitar bandar Miri. Selain itu, terdapat kajian yang melihat dari aspek budaya oleh pengkaji Nur'ul Afifi Fahani Siraj (2014) dari Universiti Malaysia Sarawak dengan kerjasama dari Persatuan Jatti Meirek untuk melihat lebih lanjut akan budaya kehidupan orang Miriek dan sekali gus melihat peranan persatuan dalam memelihara dan memulihara serta memartabatkan budaya masyarakat Miriek.

Sehubungan itu, hasil penelitian kajian lepas mendapati bahawa ramai penyelidik yang berminat membuat penelitian di Miri mempunyai tujuan dan matlamat yang berbeza bagi mendapatkan hasil kajian yang bervariasi dalam pelbagai bidang. Misalnya, penelitian Blust, R.A (1972) untuk mensahihkan teori penghapusan vokalnya. Hudson, A.B (1978) membuat pengelasan subkumpulan bahasa yang terdapat di Sarawak. Martin, P.W (1994) menyentuh sedikit bahasa yang berada di luar Brunei dengan mengelaskan bahasa seperti pengelasan yang dibuat oleh Hudson, A.B (1978). Sather, C.A (1979) menyentuh hasil gabungan kajian terdahulu seperti Blust, R.A (1972), Julaihi Bujang (1976) serta Tunku Zainah Tunku Ibrahim (1978). Paul, R.K (1998) membuat pengelasan bahasa yang terdapat di Sarawak dengan menyentuh juga pengelasan subgolongan Utara Sarawak berdasarkan penelitian yang dibuat oleh Blust, R.A (1974) dan Hudson, A.B (1978). Asmah Omar (1994) berhasil membuat pemecahan subgolongan bahasa kepada 14 subgolongan yang terdapat di Sarawak. Tunku Zainah Tunku Ibrahim (1982) melihat bagaimana proses orang Mirek menerima identiti Melayu berikutan penukaran mereka kepada agama Islam. Bibi Aminah Abdul Ghani & Abang Ahmad Ridzuan (1993) meninjau dari aspek pengekalan dan peralihan bahasa. Dayang Sariah, Nur Ardini, Norazuna, Hamidah dan Damien (2014) yang melihat *Pemilihan bahasa*

komuniti multilingual di Miri berdasarkan kepada situasi pertembungan antara bahasa dan kedudukan bahasa-bahasa yang terancam. Manakala, Nur'ul Afifi Fahani Siraj (2014) dari Universiti Malaysia Sarawak dengan kerjasama dari Persatuan Jatti Meirek melihat budaya kehidupan orang Miriek dan sekaligus melihat peranan persatuan dalam memelihara dan memulihara serta memartabatkan budaya masyarakat Miriek.

Buku *Panduan bercakap bahasa Jatti Meirek* yang diusahakan oleh Persatuan Jatti Meirek Miri pada 2008 merupakan salah satu usaha penting dan langkah yang perlu untuk memelihara serta memulihara sesebuah bahasa melalui rangkuman perkamusan. Di samping itu, terdapat juga buku *Sirri Sarawakiana* tulisan Yakup Mohd Rafee (2018) yang menerangkan dengan jelas budaya tradisi kaum Jatti Miriek yang melihat dari segi cara tradisi budaya dan adat perkahwinannya. Justeru, kajian ini sebagai satu langkah ke hadapan untuk meneruskan usaha tersebut ditambah dengan kombinasi ilmu linguistik sejarawi dengan data terkini agar kepentingan bahasa ini akan terpelihara dan sentiasa berkembang.

Dalam disiplin bidang linguistik sejarawi pula, kajian pernah dilakukan oleh Collins, J.T (1987) di Sarawak, namun tumpuan kajiannya adalah tertumpu di kawasan Saribas. Manakala, kajian di Miri yang pernah dilakukan oleh Noriah Mohammed (2001), Noriah Mohamed & Rohani Mohd. Yusof (2004 & 2010) pula menggunakan pendekatan secara kuantitatif iaitu dengan penggunaan kaedah leksikostatistik yang berdasarkan kepada angka peratusan. Walau bagaimanapun, Noriah Mohamed (2001) ada menyatakan bahawa perlu adanya kajian lanjutan pada masa akan datang dengan mengemukakan data kosa kata yang jumlahnya berpatutan serta penggunaan kaedah kualitatif untuk menghuraikan bahasa secara lebih terperinci. Hal ini kerana menurutnya, kaedah kuantitatif yang digunakannya merupakan kaedah yang masih diperbahaskan dalam kalangan ahli linguistik sejarah dan perbandingan.

Sehubungan itu, berdasarkan sorotan kajian lampau yang telah dilakukan oleh pengkaji terdahulu dilihat menyerlahkan hakikat bahawa perlunya ada kajian yang menumpukan kepada usaha rekonstruksi bentuk bahasa purba yang memberi pengkhususan kepada bahasa Miriek ini. Kajian ini wajar dilakukan setelah menyedari bahawa masih belum ada para sarjana yang melakukannya secara menyeluruh. Usaha ini dapat dilakukan dengan menelusuri sejarah bahasa Miriek yang bertujuan untuk memulihara dengan cara membina semula atau merekonstruksi bentuk bahasa induk bahasa Miriek. Justeru, dilihat perlunya ada kajian yang menjurus kepada usaha disiplin ilmu linguistik sejarawi dengan menggunakan kaedah kualitatif yang ingin melihat, meneliti dan seterusnya mengenal pasti bentuk fonem purbanya. Ia diharap dapat mengisi kelompongan dari aspek justifikasi dan seterusnya mengetahui hubungan keterikatan jauh dekatnya bahasa-bahasa yang terdapat di bahagian Utara Sarawak itu.

OBJEKTIF KAJIAN

Kajian ini bertujuan untuk memperoleh bentuk fonem purba iaitu bahasa purba yang menjadi sumber yang menurunkan varian di Miri atau singkatannya BMkP dengan menggunakan kaedah rekonstruksi dalaman. Bahasa purba bermaksud sebuah bahasa hipotesis yang dianggap menurunkan bahasa semasa. Bahasa purba ini terhasil daripada usaha rekonstruksi yang dijalankan terhadap bahasa-bahasa yang dijadikan dasar perbandingan. Usaha ini penting bagi mencungkil bahasa hipotesis purba iaitu bahasa yang pernah dituturkan pada suatu masa dahulu sebelum terpisah yang akhirnya menerbitkan bahasa yang dituturkan pada masa kini. Selain itu, kajian ini dapat mencungkil dan mengetahui aspek-aspek yang mengalami sebarang unsur inovasi (perubahan) atau unsur retensi (pengekalan). Usaha rekonstruksi dalaman ini dijalankan dengan menggunakan kaedah perbandingan kualitatif. Penerapan kaedah kualitatif ini dapat juga dilihat dalam kajian inovasi dan retensi dalam dialek Hulu Tembeling (Mohd. Tarmizi Hasrah, Shahidi A.H & Rahim Aman, 2013) serta kajian rekonstruksi vokal dan diftong bahasa Melanau Purba (Rahim Aman, Norfazila Ab. Hamid & Shahidi A.H, 2015).

Kaedah rekonstruksi BMkP ini dilakukan berpandukan kepada perangkat kesepadanan/korespondensi bunyi dalam BMkP. Kaedah rekonstruksi ini dilakukan berdasarkan kepada kriteria yang disarankan oleh Crowley, T (1992), Campbell, L (2001), Ringe, D & Eska, J.F (2013) iaitu menentukan kata-kata kognat yang wujud dalam semua varian Miriek (VM). Seterusnya dengan menyusun set perangkat kesepadanan bunyi bahasa yang dibandingkan pada setiap bunyi kata yang berkognat. Penentuan fonem purba dapat dilakukan berdasarkan kepada setiap set perangkat tersebut yang mana satu perangkat kesepadanan bunyi hanya menurunkan satu sahaja fonem purba.

KAWASAN KAJIAN

Lokasi kajian ini meliputi 5 kawasan kajian yang mewakili 5 varian yang dikaji. Ia melibatkan kawasan kampung yang merupakan petempatan penduduk asal iaitu Kampung Menjelin, Kampung Bakam, Kampung Ranche-Ranche, Kampung Narum dan Kuala Tutoh. 5 varian yang dikaji adalah Bakam (BKM), Dalek (DLK), Bakong (BKG), Narom (NRM) dan Kiput (KPT). Mengenai lokasi kajian di Miri, Sather, C.A (1979) adalah antara penulis terawal yang telah memberi gambaran tentang sejarah kehidupan serta taburan penduduk di Miri. Menurut Sather, C.A (1979), Miriek atau Miri merupakan sekumpulan kecil penduduk seramai kira-kira 2,500 orang, yang tinggal di kawasan yang berhampiran dengan bandar Miri, yang merupakan bahagian Keempat di Sarawak. Blust, R.A (1972) pula, istilahkan Miri sebagai “Lower Baram” iaitu subkumpulan bagi bahasa “Utara Sarawak”. Subkumpulan ini termasuklah Miri (dituturkan di kampung-kampung jiran Miri-di Pujut, Luay Bay dan Bakam), Dalek, Berawan, Kiput, Narom, Belait, Tutong Lelak dan Lementing. Menurut beliau, penutur bahasa-bahasa ini merupakan penduduk asal di Baram yang dikelilingi oleh anak sungai yang berhampiran pantai di utara dan selatan. Miri pada asalnya merupakan penduduk kawasan pedalaman sungai Miri (Likk Mirek), Padang Liku, kawasan Sungai Taniku, yang terpaksa tinggal di pantai kerana pengembangan hilir sungai kayan dan mempunyai hubungan yang dekat dengan Dalek, yang merupakan penghuni asal bagi kawasan tengah, manakala Sibuti di bahagian selatan dan Bakong di bahagian timur. Kesemua ketiga-tiga kumpulan tersebut merupakan orang Melayu dan beragama Islam.

Berdasarkan penyelidikan Sather, C.A (1979) dan Blust, R.A (1972) ini, kawasan kajian adalah terletak di 5 kawasan sekitar Miri yang mewakili 5 varian Miriek (VM) iaitu:

1. Kampung Menjelin, Bekenu (VM Bakong),
2. Kampung Bakam (VM Bakam),
3. Kampung Ranche-Ranche, Sibuti, Bekenu (VM Dalek),
4. Kampung Narum, Marudi (VM Narom), dan
5. Kuala Tutoh (VM Kiput).

Peta 1 menunjukkan perimeter kawasan kajian ini.

PETA 1. Kawasan Kajian

Kawasan ini adalah lokasi pilihan yang didiami oleh etnik minoriti Jatti Miriek dan campuran etnik-etnik minoriti lain yang dikenali sebagai masyarakat Badami iaitu campuran antara Bakong, Dalek dan Miriek. Kebanyakan penduduknya telah berhijrah ke kawasan yang menjadi tumpuan seperti Sibuti dan Bekenu.

METODOLOGI KAJIAN

Kajian ini menggunakan pendekatan analisis linguistik sejarawi yang mempunyai dua tugas utama iaitu pertama adalah melakukan rekonstruksi bahasa yang bertujuan untuk menentukan dan membina semula bahasa purba yang pernah dituturkan pada suatu masa dahulu. Melalui hasil rekonstruksi membolehkan tugas yang kedua iaitu klasifikasi atau pengelompokan dilakukan berdasarkan kepada kriteria korespondensi/kesepadanan bunyi dan makna bagi mengetahui kekerabatan hubungan bahasa Miriek. Kajian ini melibatkan pendekatan sinkronik iaitu perbandingan data dengan melihat ciri fonologi berdasarkan data yang dirakam di kawasan kajian semasa di lapangan. Manakala, pendekatan secara diakronik pula melibatkan ciri perbandingan data sinkronik yang masing-masing bertujuan untuk melihat evolusi kebahasaan sehingga wujudnya subdialek atau bahasa yang tersendiri (Collins, J.T 1998) di daerah Miri.

Kajian ini menggunakan kaedah kualitatif yang lazimnya dikenali sebagai kaedah perbandingan tradisional dengan membandingkan ciri linguistik bahasa yang dikaji. Dasar perbandingan bahasa ini dilakukan adalah disebabkan setiap bahasa mempunyai ciri-ciri yang khusus iaitu dari aspek fonetik, fonologi, morfologi, sintaksis dan semantik yang membezakannya dari bahasa yang lain. Hal ini kerana bahasa adalah bersifat arbitrari atau wewenang kerana tiada ditetapkan peraturan. Walau bagaimanapun, prinsip dan prosedur dalam perbandingan bahasa mesti menolak tiga unsur atau faktor kesamaan bahasa seperti yang dinyatakan oleh Collins, J.T (1981) iaitu unsur kebetulan, unsur pinjaman serta unsur ikonik

@onomatopia@ideofon iaitu yang menggambarkan kesamaan antara dua bahasa tetapi bukan menunjukkan kesamaan antara genetik.

PENGUMPULAN DATA

Semasa proses pengumpulan data, terdapat dua teknik temu bual yang diaplikasikan iaitu temu bual berstruktur dan temu bual tidak berstruktur. Teknik temu bual berstruktur dilaksanakan bersama-sama dengan penggunaan daftar kata yang telah disiapkan terlebih dahulu untuk memastikan ia tidak lari dari garis panduan. Manakala, temu bual tidak berstruktur pula digunakan untuk mendapatkan data morfologi iaitu dengan meminta informan bercerita tentang sejarah kampung, cerita rakyat atau pengalaman hidup bagi mendapatkan kata atau frasa yang muncul dan lebih bersifat tabii. Temu bual dilakukan berlandaskan kepada satu senarai daftar kata yang diajukan kepada informan. Ia bertujuan untuk mendapatkan bentuk linguistik yang mencirikan sesuatu ragam semasa sesi temu bual berlangsung. Senarai daftar kata tersebut juga dikenali sebagai daftar kata asas Swadesh^b yang dibina, disusun dan disesuaikan berdasarkan kepada lapan bidang semantik iaitu sistem waktu, bilangan, alam persekitaran dan warna, alat kelengkapan rumah tangga, istilah kekerabatan, kata ganti nama, anggota tubuh manusia serta haiwan dan anggota tubuh (Rahim Aman: 2008). Selain itu, pita rakaman digunakan bagi merakam perbualan dan cerita rakyat semasa temu bual dijalankan. Hal ini bertujuan untuk penyemakan semula transkripsi yang dibuat selain untuk mendapatkan bentuk-bentuk morfologinya.

INFORMAN KAJIAN

Informan kajian merupakan individu-individu yang menuturkan bahasa Miriek yang diambil daripada 4 kawasan sekitar Miri yang mewakili 4 varian Miriek iaitu Bakong, Bakam, Dalek dan Narom. Kesemua informan adalah di kalangan lelaki yang berumur 45 tahun ke atas yang masih menuturkan varian sedia ada dan merupakan penduduk tempatan. Manakala, data Kiput pula diambil daripada kajian Blust, R.A (2002) bagi tujuan menghuraikan sistem fonologi yang wujud dalam lima varian Miriek.

Pemilihan informan adalah berdasarkan kaedah yang sudah mantap yang diakronimkan iaitu NORM (*non-mobile, older, rural, males*) yang dianggap memenuhi syarat untuk merefleksikan ragam bahasa asli di sesuatu kawasan. Selain itu, temu bual yang dilakukan melibatkan individu yang memenuhi kriteria fizikal seperti sihat tubuh badan, sempurna alat artikulasinya, waras pemikirannya, penduduk asal serta signifikan dari segi umurnya.

TRANSKRIPSI

Teknik transkripsi yang digunakan semasa penyelidikan ini ialah transkripsi sempit^c (fonetik) dan transkripsi luas^d (fonemik). Transkripsi secara langsung dilakukan dengan menggunakan lambang fonetik antarabangsa (IPA) semasa temu bual sedang dijalankan.

DAPATAN KAJIAN

Data yang berjaya dikumpulkan hampir 400 perkataan untuk membantu melakukan proses rekonstruksi. Usaha rekonstruksi ini berdasarkan kepada tiga kriteria (Crowley, T 1992;

^b Daftar kata asas Swadesh dibina oleh seorang linguist Amerika iaitu Morris Swadesh. Daftar kata ini sangat terkenal terutama dalam bidang linguistik sejarawi bagi golongan yang menggunakan leksikostatistik (glotokronologi). Lihat http://en.wikipedia.org/wiki/Morris_Swadesh.

^c Memberi perhatian kepada ciri-ciri yang sekecil-kecilnya dalam penyebutan informan dengan menggunakan lambang fonetik (Asmah Omar 2008: 98)

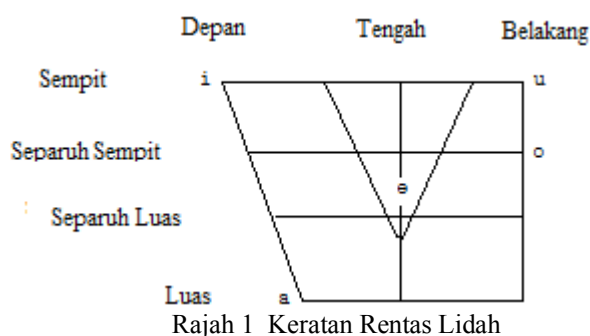
^d Memberi tumpuan kepada bunyi-bunyi dan ciri-ciri bunyi yang mempunyai fungsi dalam sesuatu kata dengan mengambil kira fonem (Asmah Omar 2008: 100)

Campbell, L 2001; Ringe, D & Eska, J.F 2013) iaitu yang pertama menentukan kata-kata kognat yang wujud antara varian Miriek dengan menolak unsur kesamaan bahasa. Keduanya dengan menyusun set perangkat korespondensi bunyi bahasa yang dibandingkan. Ketiga, menentukan fonem purba daripada setiap set perangkat korespondensi bunyi. Satu perangkat korespondensi bunyi hanya menurunkan satu sahaja fonem purba iaitu fonem yang dianggap menurun perangkat set korespondensi fonemis yang berlaku dalam bahasa-bahasa turunan tersebut. Selanjutnya apabila satu set perangkat korespondensi telah ditentukan, langkah seterusnya ialah memastikan set perangkat korespondensi tadi wujud dalam pasangan kata yang lain pula yang bermaksud adanya rekurensi fonemik (pengulangan). Oleh itu, berdasarkan pendekatan rekonstruksi yang telah diutarakan, rekonstruksi fonem bahasa Miriek Purba (BMkP) dapat dilakukan.

Dalam bahagian ini, hasil fonem BMkP akan dihuraikan berdasarkan kepada rekonstruksi fonem yang dilakukan terhadap lima varian Miriek (VM) iaitu VM Bakam (BKM), Dalek (DLK), Bakong (BKG), Narom (NRM) dan Kiput (KPT). Aspek yang dihuraikan akan menyentuh jumlah inventori dan distribusi fonem BMkP iaitu vokal, diftong dan konsonan. Penyebaran fonem BMkP ini juga akan memperlihatkan keberadaan fonem dan bunyi fonem BMkP berdasarkan posisinya iaitu pada posisi awal, tengah dan akhir kata.

REKONSTRUKSI VOKAL-VOKAL BMkP

Berdasarkan perangkat kesepadanan kosa kata yang dilakukan, didapati BMkP memiliki lima buah fonem vokal, iaitu **i*, **u*, **o*, **↔* dan **α* yang terdiri daripada dua vokal depan, satu vokal tengah dan dua vokal belakang. Vokal BMkP juga boleh dikelompokkan kepada tiga jenis: i) vokal depan iaitu vokal depan tinggi (sempit) **i*; vokal depan rendah (luas) **α*; ii) vokal tengah madya **↔*; dan iii) vokal belakang iaitu vokal belakang tinggi (sempit) **u* dan vokal belakang separuh tinggi (separuh sempit) **o*. Kelima-lima vokal BMkP ini boleh digambarkan berdasarkan kedudukan keratan rentas lidah seperti dalam Rajah 1.

REKONSTRUKSI VOKAL DEPAN BMkP **i*

Vokal depan BMkP **i* hadir pada posisi awal kata, suku kata praakhir serta suku kata akhir tertutup dalam semua VM yang dikaji. Oleh itu, berdasarkan kehadiran yang teratur pada ketiga-tiga posisi ini, maka fonem /*i*/ boleh direkonstruksikan sebagai fonem purba BMkP **i* yang diturunkan secara langsung dalam semua VM ini. Jadual 1 di bawah memperlihatkan refleks BMkP **i* dalam 5 VM.

JADUAL 1. Refleks BMkP *ι dalam 5 VM

Konsonan BMkP	Penyebaran Pada Posisi	Contoh Refleks BMkP *ι dalam 5 VM
*ι	Awal Kata	BMkP *ικαω ‘siku’ >; DLK dan BKG ικαω; BKM ικοX; NRM σιηαω; KPT τιτΣεω.
	Suku Kata Praakhir	BMkP *πιΝα ‘pipi’ >; BKM ηιΝα; NRM πιΝα; KPT πιΝετ; DLK τιπιεγ; BKG πεΝα.
	Suku Kata Akhir Tertutup	BMkP *βιν↔ ‘dara’ >; BKG dan NRM βιν↔φ; BKM βιν↔X; DLK βιναφ; KPT βυδαφ.
		BMkP *ταλιΝα ‘telinga’ >; BKM dan BKG τ↔λιΝαη; DLK ταλιΝαη; NRM ταλιΝα; KPT δαλε.
		BMkP *μυλι/ ‘balik’ >; DLK, BKG dan NRM μυλαι/; KPT υλαι/; BKM μυλεκ^N.

Namun begitu, terdapat data menunjukkan adanya inovasi secara sporadik telah berlaku apabila BMkP *ι> [ε] dalam BKM dan BMkP *ι> [υ] dalam KPT pada posisi suku kata praakhir. Manakala, BMkP *ι> [ε] dalam BKM dan BMkP *ι> [αι] dalam VM yang lain pada posisi suku kata akhir tertutup dengan melihat kepada contoh data berhuruf tebal dalam jadual 1 di atas.

REKONSTRUKSI VOKAL DEPAN BMkP *α

Vokal BMkP *α pula hadir pada semua posisi kata, iaitu pada posisi awal kata, suku kata praakhir, suku kata akhir tertutup serta suku kata akhir terbuka dalam semua VM. Berdasarkan kesepadanan bunyi yang teratur pada kesemua posisi, maka fonem /α/ boleh direkonstruksikan sebagai fonem purba BMkP *α yang diturunkan secara langsung dalam semua VM ini. Jadual 2 di bawah memperlihatkan refleks BMkP *α dalam 5 VM.

JADUAL 2. Refleks BMkP *α dalam 5 VM

Konsonan BMkP	Penyebaran Pada Posisi	Contoh Refleks BMkP *α dalam 5 VM
*α	Awal Kata	BMkP *α/αω ‘bahu’ >; BKM, DLK dan BKG α/αω ; NRM α]ω; KPT βαρη.
	Suku Kata Praakhir	BMkP *λαηαω ‘berjalan’ >; BKM, DLK dan NRM λαηαω; BKG λακαω; KPT μακα]ω.
	Suku Kata Akhir Tertutup	BMkP *σωαδ ‘luka’ >; BKM σωαδ ^ν ; DLK σωατ; BKG σοηαδ; NRM σωαδ; KPT σωι↔τ.
		BMkP *]ιπαη ‘ular’ >; BKM, DLK dan NRM]ιπαη; BKG]επαη; KPT λιπεη.
	Suku Kata Akhir Terbuka	BMkP *πιΝα ‘pipi’ >; BKM ηιΝα; BKG πεΝα; NRM πιΝα; DLK τιπιεγ; KPT πιΝετ.

Berdasarkan dapatan di atas, terdapat data menunjukkan adanya inovasi secara sporadik telah berlaku apabila BMkP *α> [ι↔] dan [ε] dalam KPT pada posisi suku kata akhir tertutup dengan melihat kepada contoh data berhuruf tebal dalam jadual di atas.

REKONSTRUKSI VOKAL TENGAH BMkP *↔

Seterusnya, vokal tengah separuh rendah BMkP *↔ hanya hadir pada posisi suku kata praakhir serta suku kata akhir tertutup dalam semua VM. Berdasarkan kesepadanan bunyi yang teratur pada posisi tersebut, maka fonem /↔/ boleh direkonstruksikan sebagai fonem purba BMkP

*↔ yang diturunkan secara langsung dalam semua VM ini. Jadual 3 di bawah memperlihatkan refleks BMkP *↔ dalam 5 VM.

JADUAL 3. Refleks BMkP *↔ dalam 5 VM

Konsonan BMkP	Penyebaran Pada Posisi	Contoh Refleks BMkP *↔ dalam 5 VM
*↔	Awal Kata	-
	Suku Kata Praakhir	BMkP *β↔τιφ ‘betis’ >; BKM β↔ταφ; DLK β↔τ↔φ; BKG β↔τιφ; NRM β↔τε; KPT βετι.
	Suku Kata Akhir Tertutup	BMkP *γ↔π ‘gigit’ >; BKG dan KPT γ↔π; BKM γ↔π^h; DLK γ↔π; NRM η↔αοπ. BMkP *υ↔N ‘tanduk’ >; BKG υ↔κ ^N ; KPT υ↔N; BKM υ↔κ^N; NRM υ↔αN; DLK τ↔υ/.

Namun begitu, terdapat data menunjukkan adanya inovasi secara sporadik telah berlaku apabila BMkP *↔ [α] dalam BKM, [ε] dalam BKG dan NRM, [ι] dan [ι] dalam DLK pada posisi suku kata akhir tertutup dengan melihat kepada contoh data berhuruf tebal dalam jadual di atas.

REKONSTRUKSI VOKAL BELAKANG BMkP *υ

Vokal belakang tinggi BMkP *υ hadir pada posisi awal kata, suku kata praakhir, suku kata akhir tertutup serta suku kata akhir terbuka dalam semua VM. Berdasarkan kesepadanan bunyi yang teratur pada posisi tersebut, maka fonem /υ/ boleh direkonstruksikan sebagai fonem purba BMkP *υ yang diturunkan secara langsung dalam semua VM ini. Jadual 4 di bawah memperlihatkan refleks BMkP *υ dalam 5 VM.

JADUAL 4. Refleks BMkP *υ dalam 5 VM

Konsonan BMkP	Penyebaran Pada Posisi	Contoh Refleks BMkP *υ dalam 5 VM
*υ	Awal Kata	BMkP *υτα/ ‘otak’ >; BKM, DLK dan NRM υτα/; KPT υτεκ; BKG οτα/.
	Suku Kata Praakhir	BMkP *βυλι/ ‘buta’ >; BKM dan KPT βυλε/; DLK dan NRM βυλιε/; BKG βυλεα/.
	Suku Kata Akhir Tertutup	BMkP *λυλυδ ‘tulang kering’ >; BKM, DLK dan NRM λυλυδ ^v ; BKG dan KPT λυλυδⁿ. BMkP *λιηυδ ‘belakang’ >; BKM, DLK dan KPT λιηυδ; BKG λεκαυδ; NRM λιηαυδ^v.
	Suku Kata Akhir Terbuka	BMkP *ταδζυ ‘jarum’ >; BKM, BKG dan NRM ταδζυ; DLK ταυδ; KPT τo τ.

Berdasarkan dapatan semasa di lapangan, terdapat data menunjukkan adanya inovasi secara sporadik telah berlaku apabila BMkP *υ > [o] dalam BKG pada posisi awal kata dan [ω] dalam BKG, KPT dan NRM pada posisi suku kata akhir tertutup dengan melihat kepada contoh data berhuruf tebal dalam jadual di atas.

REKONSTRUKSI VOKAL BELAKANG BMkP *ο

Vokal belakang kedua dalam BMkP adalah vokal belakang separuh tinggi *ο. Vokal belakang separuh tinggi BMkP *ο hanya hadir pada posisi suku kata akhir tertutup dan suku kata akhir terbuka dalam semua VM. Berdasarkan kesepadanan bunyi yang teratur ini, maka fonem

/o/ boleh direkonstruksikan sebagai fonem purba BMkP *o yang diturunkan secara langsung dalam semua VM ini. Jadual 5 memperlihatkan refleks BMkP *o dalam 5 VM.

JADUAL 5. Refleks BMkP *o dalam 5 VM

Konsonan BMkP	Penyebaran Pada Posisi	Contoh Refleks BMkP *o dalam 5 VM
*o	Awal Kata	-
	Suku Kata	BMkP *γ↔το/ 'jatuh' >; DLK, BKG dan NRM γ↔το/; BKM κατυο/; KPT μαδεφ.
	Akhir Tertutup	
	Suku Kata	BMkP *απο 'atap' >; DLK απαο; BKM dan BKG απαοη; NRM dan KPT απαω.
	Akhir Terbuka	

REKONSTRUKSI DIFTONG-DIFTONG BMkP

BMkP memiliki lima buah diftong iaitu *αω, *υω, *αφ, *υφ dan *οφ yang diturunkan secara langsung dalam semua lima VM yang dikaji. Diftong yang pertama dan kedua adalah BMkP *αω dan *υω yang hadir pada posisi akhir kata sahaja. Walaupun dikatakan diturunkan secara langsung dalam semua VM, namun terdapat juga data yang memperlihatkan adanya VM yang mengalami inovasi secara sporadik apabila bagi kata dasar 'siku' BMkP *αω > [oX] dalam BKM, [εω] dalam KPT. Selain itu, bagi kata dasar 'pisau' adanya proses penyingkatan yang berlaku bagi VM apabila BMkP *αω > [εδ] dalam BKG, [ιετ] dalam NRM dan [ετ] dalam KPT. Bagi kata dasar 'bahu' pula menunjukkan BMkP *αω > [εη] dalam KPT. Manakala data yang lain tetap kekal sebagai [-αω] dan [-υω] pada posisi ini. Jadual 6 menjelaskan contoh refleks BMkP *αω dan *υω dalam semua VM.

JADUAL 6. Refleks BMkP *αω dan *υω dalam 5 VM

Konsonan BMkP	Penyebaran Pada Posisi	Contoh Refleks Diftong BMkP dalam 5 VM
*αω	Akhir Kata	BMkP *α/αω 'bahu' >; BKM, DLK dan BKG α/αω ; NRM ᾱω; KPT βαρη. BMkP *ικαω 'siku' >; DLK dan BKG ικαω; NRM σιηαω; BKM ικοX; KPT τιτΣεω. BMkP *ισαω 'pisau' >; BKM dan DLK ισαω; BKG εδ; NRM ιετ; KPT υπιετ. BMkP *λαηαω 'jalan' >; BKM, DLK dan NRM λαηαω; BKG λακαω; KPT μακᾱω.
*υω	Akhir Kata	BMkP *αβυω 'abu' >; BKM dan BKG αβυη; DLK dan NRM αβιεω; KPT αβω. BMkP *βατυω 'batu' >; BKM βατυοη; DLK βατωω; BKG βατῡω; NRM βατιεω; KPT βαταω.

Seterusnya, diftong *αφ, *υφ dan *οφ juga hanya hadir pada posisi akhir kata dan diturunkan secara langsung dalam semua VM pada posisi ini. Walaupun dikatakan diturunkan secara langsung dalam semua VM, namun terdapat juga data yang memperlihatkan adanya VM yang mengalami inovasi secara sporadik apabila kata dasar 'hati' BMkP *αφ > [-εκ] dalam BKG, kata dasar 'lelaki' *αφ > [-ε/] dalam BKM, kata dasar 'mimpi' *αφ > [-i/] dalam BKG, kata dasar 'menjahit' BMkP *υφ > [-υη] iaitu kehadiran konsonan geseran glotis tidak bersuara yang menggantikan diftong dalam BKG dan kata dasar 'bodoh' BMkP *οφ > [-εφ] iaitu kehadiran vokal depan separuh tinggi yang menggantikan vokal belakang separuh tinggi dalam NRM. Manakala data yang lain tetap kekal sebagai [-αφ], [-υφ] dan [-οφ] pada posisi ini. Jadual 7 menjelaskan contoh refleks BMkP *αφ, *υφ dan *οφ dalam semua VM.

JADUAL 7. Refleks BMkP *αφ, *υφ dan *οφ dalam 5 VM

Konsonan BMkP	Penyebaran Pada Posisi	Contoh Refleks Diftong BMkP dalam 5 VM
*αφ	Akhir Kata	BMkP *αταφ ‘hati’ >; BKM, DLK, NRM dan KPT αταφ; BKG υωεκ. BMkP *λακαφ ‘lelaki’ >; DLK dan BKG λακαφ; BKM λακε/ ; NRM λαηαφ; KPT λααφ. BMkP *νυπαφ ‘mimpi’ >; DLK dan NRM νυπαφ; BKG νυπα/ ; BKM νυπαX; KPT λυπαφ.
*υφ	Akhir Kata	BMkP *μαγυφ ‘menjahit’ >; BKM μα⊗υοφ; DLK, NRM dan KPT μαγοφ; BKG μα⊗υη. BMkP *βαγυφ ‘angin’ >; BKM βα⊗υαφ; DLK dan NRM βαγοφ; BKG βαγυφ; KPT βαγυφ.
*οφ	Akhir Kata	BMkP *σικοφ ‘semangka’ >; DLK, NRM dan KPT σικοφ; BKM σιλυογ; BKG σικαωιτ. BMkP *παλοφ ‘bodoh’ >; DLK, BKG dan KPT παλοφ; BKM παλυοφ; NRM παλωαεφ.

REKONSTRUKSI KONSONAN-KONSONAN BMkP

Hasil perbandingan terhadap kesepadanan bunyi dan hasil rekonstruksi terhadap kelima-lima VM telah memperlihatkan bahawa BMkP yang menurunkan 5 VM ini memiliki 18 buah fonem konsonan purba. 18 buah konsonan ini terdiri daripada konsonan-konsonan letupan/plosif, letusan/afrikat, geseran/frikatif, sengauan/nasal, sisian/lateral dan separuh vokal. Kesemua konsonan yang wujud dalam BMkP diinventori seperti dalam jadual 8.

JADUAL 8. Inventori Konsonan BMkP

Daerah Sebutan Cara Sebutan	Dua Bibir	Gigi-Gusi	Lelangit Keras	Lelangit Lembut	Pita Suara (Glottis)
Letupan/ Plosif	Bs Tbs	*β *π	*δ *τ	*γ *κ	*ʔ
Letusan/ Afrikat	Bs Tbs		*δZ		
Geseran/ Frikatif	Bs Tbs			*γ	*η
Sengau/ Nasal	Bs Tbs	*μ	*ν	*N	
Sisian/ Lateral	Bs Tbs		*λ		
Separuh Vokal	Bs Tbs	*ω		*φ	

Dapat diperhatikan dalam inventori konsonan tersebut bahawa BMkP memiliki tujuh buah konsonan letupan/plosif iaitu *β, *δ, *γ, *π, *τ, *κ dan */, satu konsonan letusan *δZ, tiga konsonan geseran *σ, *⊗ dan *η, empat konsonan nasal *μ, *ν, */ dan *N, satu konsonan sisian *λ dan dua konsonan separuh vokal iaitu *ω dan *φ.

REKONSTRUKSI KONSONAN LETUPAN BMkP

Berdasarkan kesepadanan bunyi yang teratur ini, konsonan letupan pertama iaitu konsonan letupan dua bibir bersuara BMkP *β, hanya hadir pada posisi awal dan tengah kata sahaja. Namun terdapat inovasi telah berlaku apabila BMkP *β > [v] dalam NRM dan KPT dengan melihat kepada contoh data berhuruf tebal dalam jadual 9. Konsonan letupan kedua pula iaitu

konsonan letupan gigi-gusi bersuara BMkP *δ hadir pada kesemua posisi iaitu pada posisi awal, tengah kata/antarvokal dan akhir kata. Manakala, konsonan letupan ketiga iaitu konsonan letupan lelangit lembut bersuara BMkP *γ hanya hadir pada posisi awal dan tengah kata/antarvokal sahaja. Berdasarkan kesepadanan bunyi yang teratur ini, BMkP *β, *δ dan *γ diturunkan secara langsung dalam semua VM. Jadual 9 berikut memperlihatkan refleks BMkP *β, *δ dan *γ dalam 5 VM.

JADUAL 9. Refleks BMkP *β, *δ dan *γ dalam 5 VM

Konsonan BMkP	Penyebaran Pada Posisi	Contoh Refleks BMkP dalam 5 VM
*β	Awal Kata	BMkP *βατυ/ 'leher' >; BKG dan NRM βατυ/; DLK βατο/; BKM βυταο/; KPT βατο<->/.
	Tengah Kata/ Antarvokal	BMkP *αβιη 'isteri' >; BKM αβαη; DLK αβιηη; BKG αβηη;
	Akhir Kata	-
*δ	Awal Kata	BMkP *δα/υν 'daun' >; BKM dan DLK δα/υν; BKG δα/υδ^v; NRM δα/οδν; KPT δυν.
	Tengah Kata/ Antarvokal	BMkP *μ<->δον 'tuli' >; BKM μ<->δυκN; DLK, BKG, NRM dan KPT μ<->δον.
	Akhir Kata	BMkP *τυιδ 'lutut' >; BKM τυιδ; DLK τυ^δ; BKG τυδ^v; NRM ταυδ; KPT τοτ.
*γ	Awal Kata	BMkP *γυτ<->π 'gigit' >; BKM γυταπ^μ; DLK γυτιεπ; BKG dan KPT γυτ<->π; NRM ηυταοπ.
	Tengah Kata/ Antarvokal	BMkP *τ<->γυυ/ 'kerungkung' >; BKM, BKG, NRM dan KPT τ<->γυυ/; DLK ταγυγιεω.
	Akhir Kata	-

BMkP memiliki empat buah konsonan letupan tidak bersuara iaitu *π, *τ, *κ dan */. Berdasarkan kesepadanan bunyi yang teratur ini, konsonan BMkP ini diturunkan secara langsung dalam semua VM. Jadual 10 berikut menjelaskan kehadiran penyebaran pada posisi dan contoh refleks BMkP *π, *τ, *κ dan */ dalam 5 VM.

JADUAL 10. Refleks BMkP *π, *τ, *κ dan */ dalam 5 VM

Konsonan BMkP	Penyebaran Pada Posisi	Contoh Refleks BMkP *π dalam 5 VM
*π	Awal Kata	BMkP *πα/αη 'kaki' >; DLK, BKG dan NRM πα/αη; BKM ηα/αη; KPT ακ<->μ.
	Tengah Kata/ Antarvokal	BMkP *ιπαν 'gigi' >; BKM dan KPT ιιπαν; DLK ιπαν; BKG ιεπαν; NRM νιπαν.
	Akhir Kata	BMkP *μ<->σαπ 'minum' >; BKM μ<->σαπ^μ; NRM μ<->σαπ; KPT μυσαπ; DLK dan BKG σαπ.
*τ	Awal Kata	BMkP *ταλιΝα 'telinga' >; BKM dan BKG τ<->λιΝαη; DLK ταλιΝαη; NRM ταλιΝα; KPT δαλε.
	Tengah Kata/ Antarvokal	BMkP *υτα/ 'otak' >; BKM, DLK dan NRM υτα/; BKG οτα/; KPT υτεκ.
	Akhir Kata	BMkP *βυκυτ 'tumbuk' >; DLK, BKG dan KPT βυκυτ; BKM μυκυτ^v; NRM τυπαη.
*κ	Awal Kata	BMkP *κυδου/ 'duduk' >; BKM dan NRM κυδου/; BKG κυδο/; DLK κυγαυ/; KPT κυραυ/.
	Tengah Kata/ Antarvokal	BMkP *υκαλ 'bantal' >; DLK dan NRM υκαλ; BKM ηυκαλ; BKG υκαδ^v; KPT υναν.
	Akhir Kata	BMkP *νιμικ 'tembak' >; DLK, BKG, NRM dan KPT

νιμεκ; BKM νιμιλεκ ^N .		
*/	Awal Kata	-
	Tengah Kata/ Antarvokal	BMkP *δι/ιτ 'kecil' >; BKM dan BKG δι/ιτ; DLK δι/ετ; NRM δα/ετ; KPT ιτι/.
	Akhir Kata	BMkP *σ↔μια/ 'darah' >; DLK, BKG, NRM dan KPT σ↔μια/; BKM δα⊗ε/.

REKONSTRUKSI KONSONAN LETUSAN BMkP

BMkP memiliki satu konsonan letusan bersuara iaitu *δZ. Konsonan letusan lelangit keras bersuara BMkP *δZ ini hanya hadir pada posisi awal dan tengah kata sahaja. Berdasarkan dapatan data, kehadiran BMkP *δZ ini diturunkan secara langsung dalam semua VM berdasarkan kepada perangkat kesepadanan bunyi yang teratur. Jadual 11 berikut memperlihatkan refleks BMkP *δZ dalam 5 VM.

JADUAL 11. Refleks BMkP *δZ dalam 5 VM

Konsonan BMkP	Penyebaran Pada Posisi	Contoh Refleks BMkP dalam 5 VM
*δZ	Awal Kata	BMkP *δZ↔/ιη 'dagu' >; BKM dan KPT δZα/εη; NRM δZ↔/ιεη; BKG δZ↔εη; DLK π↔μυνο.
	Tengah Kata/ Antarvokal	BMkP *τιδZιν 'perut' >; BKM τ↔δZ↔δ ^v ; DLK σιεν; BKG τιδZεαν; NRM τιδZι↔ν; KPT τιτΣιν.
	Akhir Kata	-

REKONSTRUKSI KONSONAN GESERAN BMkP

BMkP memiliki dua buah konsonan geseran/frikatif iaitu *σ dan *η. Konsonan geseran gigi-gusi tidak bersuara *σ didapati hanya hadir pada posisi awal dan tengah kata sahaja. Konsonan geseran glotis tidak bersuara BMkP *η pula hanya hadir pada posisi tengah dan akhir kata sahaja. Berdasarkan dapatan data, konsonan BMkP *σ dan *η ini diturunkan secara langsung dalam semua VM. Jadual 12 di bawah memperlihatkan refleks BMkP *σ dan *η dalam 5 VM.

JADUAL 12. Refleks BMkP *σ dan *η dalam 5 VM

Konsonan BMkP	Penyebaran Pada Posisi	Contoh Refleks BMkP dalam 5 VM
*σ	Awal Kata	BMkP *σιΝυδ 'hidung' >; BKM σιΝυδ ^v ; DLK σιΝαυδ; BKG σεΝοτ; NRM σιΝυδ; KPT ρο ^ο α.
	Tengah Kata/ Antarvokal	BMkP *μασιΝ 'berdiri' >; BKM dan KPT μασεΝ; DLK μασιεκ; BKG βισιεν; NRM μ↔τΣαΝ.
	Akhir Kata	-
*η	Awal Kata	-
	Tengah Kata/ Antarvokal	BMkP *λιηυδ 'belakang' >; BKM, DLK dan KPT λιηυδ; BKG λεκαυδ; NRM λιηαυδ ^v .
	Akhir Kata	BMkP *τιναη 'ibu' >; DLK, NRM dan KPT τιναη; BKM τιναη; BKG τεναη.

BMkP memiliki satu konsonan geseran velar bersuara iaitu BMkP *γ yang hanya hadir pada posisi awal dan tengah kata sahaja. Berdasarkan dapatan data, konsonan BMkP *γ ini diturunkan secara langsung dalam semua VM. Jadual 13 berikut memperlihatkan refleks BMkP *γ dalam 5 VM.

JADUAL 13. Refleks BMkP *γ dalam 5 VM

Konsonan BMkP	Penyebaran Pada Posisi	Contoh Refleks BMkP *γ dalam 5 VM
*γ	Awal Kata	BMkP * γυα/ ‘dada’ >; BKM dan NRM γυα/; BKG γοηαω; DLK δαδα; KPT ρο↔/.
	Tengah Kata/ Antarvokal	BMkP *τυγαφ ‘perempuan’ >; BKM, DLK dan NRM τυγαφ; BKG τυγεφ; KPT τυραφ.
	Akhir Kata	-

REKONSTRUKSI KONSONAN NASAL BMkP

BMkP memiliki empat buah konsonan nasal iaitu *μ, *ν, *ι dan *N. Berdasarkan kesepadanan bunyi yang teratur ini, konsonan BMkP ini diturunkan secara langsung dalam semua VM. Jadual 14 berikut menjelaskan kehadiran penyebaran pada posisi dan contoh refleks BMkP *μ, *ν, *ι dan *N dalam 5 VM.

JADUAL 14. Refleks BMkP *μ, *ν, *ι dan *N dalam 5 VM

Konsonan BMkP	Penyebaran Pada Posisi	Contoh Refleks BMkP dalam 5 VM
*μ	Awal Kata	BMkP *μυυυ ‘mulut’ >; BKM μυν□; DLK μυνο; BKG μυνναο/; NRM μυνναοω; KPT μυνο↔.
	Tengah Kata/ Antarvokal	BMkP *τυμιτ ‘tumis’ >; BKM, DLK dan BKG τυμιτ; NRM τυμαιτ; KPT τυμετ.
	Akhir Kata	BMkP *λ↔μ ‘malam’ >; BKM dan KPT λ↔μ; DLK dan NRM λιεμ ^π ; BKG λ↔γ.
*ν	Awal Kata	BMkP *νυπαφ ‘mimpi’ >; DLK dan NRM νυπαφ; BKG νυπαι/; BKM νυπαX; KPT λυπαφ.
	Tengah Kata/ Antarvokal	BMkP *τανα/ ‘tanah’ >; BKM, DLK, BKG dan NRM τανα/; KPT τανα .
	Akhir Kata	BMkP *ιπαν ‘gigi’ >; BKM dan KPT ιπαν; DLK ιπαν; BKG ιεπαν; NRM νιπαν.
*ι	Awal Kata	BMkP *ιη ‘dia’ >; DLK, BKG dan KPT ιη; BKM dan NRM ιεη.
	Tengah Kata/ Antarvokal	BMkP *ιυ/α/ ‘kunyah’ >; BKM dan DLK ιυ/α/; BKG ιυ/εκ; NRM ιυ/ιετ; KPT μανει/.
	Akhir Kata	-
*N	Awal Kata	BMkP *N↔σιN ‘ketawa’ >; BKG NεσιN; BKM N↔σ↔↔κ ^N ; DLK N↔σ↔↔N; NRM N↔σσιλεN; KPT σεεε_.
	Tengah Kata/ Antarvokal	BMkP *ναΝαφ ‘tangis’ >; BKM, BKG dan NRM ναΝαφ; DLK ναΝοφ; KPT ταΝαφ.
	Akhir Kata	BMkP *ταγιN ‘taring’ >; BKM dan BKG τα⊗εN; DLK dan NRM ταγιεN; KPT ταρ↔ .

REKONSTRUKSI KONSONAN SISIAN BMkP

BMkP hanya memiliki satu konsonan sisan bersuara iaitu BMkP *λ. Konsonan sisan gigi-gusi bersuara BMkP *λ didapati hadir pada semua posisi iaitu pada posisi awal, tengah dan akhir kata. Berdasarkan kesepadanan bunyi yang teratur, kehadiran BMkP *λ ini diturunkan secara langsung dalam semua VM. Jadual 15 berikut memperlihatkan refleks BMkP *λ dalam 5 VM.

JADUAL 15. Refleks BMkP *λ dalam 5 VM

Konsonan BMkP	Penyebaran Pada Posisi	Contoh Refleks BMkP *λ dalam 5 VM
*λ	Awal Kata	BMkP *λαλαδ ‘gusi’ >; BKG dan KPT λαλαδ; BKM, DLK dan NRM λαλαδ ^v .
	Tengah Kata/ Antarvokal	BMkP *μυλυδ ‘hidup’ >; BKM μυλοδ ^v ; DLK μυλυο/; BKG μυλαοδ; NRM μυλαυδ ^v ; KPT υλον.
	Akhir Kata	BMkP *μακ↔λ ‘tidur’ >; BKM μακελ; DLK μακιαλ; BKG dan NRM μ↔κελ; KPT μακ↔ν.

REKONSTRUKSI KONSONAN SEPARUH VOKAL BMkP

BMkP memiliki dua konsonan separuh vokal bersuara iaitu konsonan separuh vokal dua bibir *ω dan konsonan separuh vokal lelangit keras *φ. Konsonan BMkP *ω dan *φ hanya hadir pada posisi tengah kata sahaja. Namun begitu, kehadiran konsonan BMkP *ω dan *φ pada posisi akhir kata lebih kepada penyatuan membentuk diftong. Berdasarkan kepada kesepadanan bunyi yang teratur, menunjukkan BMkP *ω dan *φ ini diturunkan secara langsung dalam semua VM. Jadual 16 berikut memperlihatkan refleks BMkP *ω dan *φ dalam 5 VM.

JADUAL 16. Refleks BMkP *ω dan *φ dalam 5 VM

Konsonan BMkP	Penyebaran Pada Posisi	Contoh Refleks BMkP *ω dalam 5 VM
*ω	Awal Kata	-
	Tengah Kata/ Antarvokal	BMkP *αωαν ‘awan’ >; BKM, DLK dan NRM αωαν; BKG αωιαλ; KPT λαπυτ.
	Akhir Kata	kehadiran *-w pada posisi akhir kata lebih kepada penyatuan membentuk diftong BMkP *-αω dan *υω. Contohnya *ικαω ‘siku’ dan *βατυω ‘batu’.
*φ	Awal Kata	-
	Tengah Kata/ Antarvokal	BMkP *αφα/ ‘besar’ >; BKM dan DLK αφα/; BKG σαγαφιγ; NRM γαφα/; KPT δατΣιτ.
	Akhir Kata	kehadiran *-φ pada posisi akhir kata lebih kepada penyatuan membentuk diftong BMkP *-αφ, *υφ dan *οφ. Contohnya *αταφ ‘hati’ *βαϋφ ‘angin’ dan *παλοφ ‘bodoh’.

Hasil dapatan kajian di atas yang membincangkan rekontruksi BMkP berdasarkan perbandingan ke atas varian BKM, DLK, BKG, NRM dan KPT. Usaha merekonstruksi yang dilakukan ke atas 5 varian yang dikaji berjaya menepati objektif kajian ini iaitu untuk memperoleh bentuk fonem purba atau singkatannya BMkP. Terhasilnya bentuk fonem purba ini dapat menggambarkan bentuk bahasa yang pernah dituturkan pada suatu masa dahulu.

Kajian seumpama ini adalah perlu untuk mengembangkan atau memperluaskan disiplin bidang ilmu linguistik sejarawi. Usaha rekonstruksi BMkP yang diusahakan ini dapat menjadi sebagai satu jambatan yang menghubungkan antara varian-varian semasa di Miri. Hasil daripada inventori fonem, jenis dan jumlah vokal dan konsonan dapat menggambarkan hubungan dekat antara BMkP dan variannya.

Selain dapat menghuraikan fenomena berdasarkan data bahasa di lapangan, kajian ini juga merupakan satu ikhtiar atau usaha bagi merangkum data bahasa yang terdedah kepada ancaman kepupusan bahasa. Ketua Menteri Datuk Amar Abang Johari Tun Openg (2017) dalam *Sarawak Voice* turut menyebut bahawa bahasa Tatau, Lugat, Narum, Sihan, Lahanan, Baketan dan Seru bakal terancam pupus dan diabaikan jika tiada sebarang langkah dan tindakan

memeliharanya diambil segera. Beliau menyifatkan bahawa masanya sangat sesuai dan tepat membincangkan isu kepupusan bahasa dan budaya ini secara terbuka dan seterusnya usaha dan kerjasama memelihara serta memelihara bahasa dan budaya asli di wilayah ini ditangani secara seriusnya untuk mengelakkan bahasa minoriti ini diancam kepupusan.

Oleh itu, kajian ini penting selain dapat memperkaya korpus (data mentah) peristilahan bahasa ini, ia juga dapat menambah jumlah dokumentasi dialek Melayu yang sedia ada serta menjadi nilai tambah kepada satu aspek bahan dokumentasi terarah kepada masyarakat bahasa Miriek yang masih ada menuturkan bahasa tersebut. Selain itu, ia merupakan satu usaha penting perlu dilakukan ke arah pendeskripsian terhadap data bahasa ini bagi mencungkil penutur golongan veteran yang masih ada mengamalkan bahasa ini untuk dijadikan bahan dokumen atau arkib penting yang boleh dirujuk pada masa akan datang atau sebagai panduan buat penyelidik bahasa serta buat generasi penutur atau pewaris bahasa Miriek serta varian yang sedia ada dalam usaha untuk mengekal dan memelihara bahasa yang mereka miliki.

KESIMPULAN

Makalah ini telah membincangkan mengenai usaha ke arah merekonstruksi BMkP yang menjurus kepada aspek fonologi melalui kaedah perbandingan yang telah dilakukan ke atas kelima-lima varian Miriek iaitu BKM, DLK, BKG, NRM dan KPT. Hasil rekonstruksi ke atas kelima-lima varian yang dibandingkan telah menunjukkan bahawa BMkP memiliki lima buah fonem vokal purba, iaitu *ɪ, *ʊ, *o, *↔ dan *α yang terdiri daripada dua vokal depan, satu vokal tengah dan dua vokal belakang serta memiliki lima buah diftong purba iaitu *αω, *ʊω, *αφ, *ʊφ dan *oφ. Seterusnya, BMkP memiliki 18 buah konsonan purba yang terdiri daripada tujuh buah konsonan letupan/plosif iaitu *β, *δ, *γ, *π, *τ, *κ dan */, satu konsonan letusan/afrikat *δZ, tiga konsonan geseran/frikatif *σ, *ɣ dan *η, empat konsonan nasal/sengauan *μ, *ν, *) dan *N, satu konsonan sisian/lateral *λ dan dua konsonan separuh vokal iaitu *ω dan *φ. Justeru, hasil daripada proses rekonstruksi fonem purba BMkP yang dilakukan ini telah dapat membentuk kata purba BMkP dan membolehkan pula proses yang seterusnya dilakukan iaitu menyelesaikan tugas yang kedua dalam bidang linguistik sejarawi iaitu klasifikasi.

RUJUKAN

- Asmah Omar. (1993). *Susur galur Bahasa Melayu*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Asmah Omar. (1994). Bahasa-bahasa bumiputera di Sarawak. *The Sarawak Museum Journal*. 47(68), 145-158.
- Asmah Omar. (2008). *Ensiklopedia Bahasa Melayu*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Bibi Aminah Abdul Ghani & Abang Ahmad Ridzuan. (1993). Pengekalan dan peralihan bahasa Miriek: satu pemerhatian. *Jurnal Dewan Bahasa*. 37, 703-716.
- Blust, R.A. (1972). Report of Linguistic Field Work Undertaken in Sarawak. *Borneo Research Bulletin*. 4(1), 12-14.
- Blust, R.A. (1974). Proto-North Sarawak Vowel Deletion Hypothesis. Ph.D thesis. University of Hawai'i.
- Blust, R.A. (2002). Kiput Historical Phonology. *Oceanic Linguistics*. 41, 384-438. 10.1353/ol.2002.0004.
- Borneo Post Online. (2012). UNESCO berusaha pelihara bahasa Kelabit dan Bidayuh. Diambil pada Ogos 1, 2018 daripada <https://www.theborneopost.com/2012/06/09/unesco-berusaha-pelihara-bahasa-kelabit-dan-bidayuh/>
- Campbell, L. (2001). *Historical Linguistics: An Introduction*. Cambridge: The MIT Press.

- Collins, J. T. (1981). Ilmu linguistik sejarah: Asas, kaedah dan hasilnya. *Jurnal Dewan Bahasa*. 10 (25), 5-24.
- Collins, J.T. (1987). *Dialek Melayu Sarawak*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Collins, J.T. (1998). Bahasa Melayu di Hulu Tembeling: menjejaki sejarah Semenanjung. *Jurnal Dewan Bahasa*. 2, 145-157.
- Crowley, T. (1992). *An introduction to Historical Linguistics*. Auckland: Oxford University Press.
- Dayang Sariah, Nur Ardini, Norazuna, Hamidah & Damien. (2014). Pemilihan bahasa komuniti multilingual di Miri: Satu penelitian awal. Universiti Malaysia Sarawak. dialek Hulu Tembeling. *GEMA Online® Journal of Language Studies*. 13(3), 211-222.
- Hudson, A.B. (1978). Linguistic Relations among Bornean Peoples with Special Reference to Sarawak: An Interim Report in Mario D. Zamora, Vinson Sutlive, Nathan Althuler & Peter W. Martin (Pnyt.), *Shifting Patterns of Language Use in Borneo* (hlm. 1-31). Williamsburg: College of William and Mary.
- Julaihi Bujang. (1976). *Laporan Kajian Etnologi Orang Miri*. Kuching: Muzium Sarawak.
- Kandau Sidi. (2018). Bahasa Jatti Meirek diancam kepupusan. *Berita Harian Online*, Diambil pada Ogos 1, 2019 daripada <https://www.bharian.com.my/berita/wilayah/2018/01/375242/bahasa-jatti-meirek-diancam-kepupusan>. kosa kata dasar 10 bahasa Austronesia di Sarawak. *Jurnal Bahasa*. 4(2).
- Martin, P.W. (1994). Linguistic Research in Brunei Darussalam: A Review. In the Borneo Research Council Proceedings Series 3, (Pnyt.). *Shifting Patterns of Language Use in Borneo* (hlm. 81-94). Williamsburg. VA: Borneo Research Council.
- Mohd. Tarmizi Hasrah, Shahidi A. H. & Rahim Aman. (2013). Inovasi dan retensi dalam Dialek Hulu Tembeling. *GEMA Online® Journal of Language Studies*. 13(3), 1675-8021.
- Noriah Mohamed & Rohani Mohd. Yusof. (2010). *Pengelompokan leksikostatistik bahasa-bahasa Peribumi di Sarawak*. Pulau Pinang: Penerbit Universiti Sains Malaysia.
- Noriah Mohamed & Rohani, Mohd. Yusof. (2004). Persamaan dan kemiripan bahasa: perbandingan kosa kata dasar 10 bahasa Austronesia di Sarawak. *Jurnal Bahasa*. 4(2), 279-359.
- Noriah Mohamed. (2001). Perbandingan kuantitatif bahasa Miri dengan bahasa Melayu. *Jurnal Bahasa*. September, 378-397.
- Nur'rul Afifi Fahani Siraj. (2014). Peranan Persatuan Jatti Meirek dalam memartabatkan budaya etnik Meirek di kawasan Miri, Sarawak. Tesis Ijazah. Universiti Malaysia Sarawak. Malaysia.
- Paul R.K. (1998). Language Classification in Sarawak: A Status Report. *Sarawak Museum Journal*. LIII(74), 137-173.
- Persatuan Jatti Meirek Miri. (2008). Panduan bercakap bahasa Jatti Meirek (Terjemahan daripada bahasa Malaysia). Kuching: Samasa Press Sdn Bhd.
- Rahim Aman, Norfazila Ab. Hamid & Shahidi A. H. (2015). Rekonstruksi vokal dan diftong bahasa Melanau Purba. *GEMA Online® Journal of Language Studies*. 15(1), 189-206.
- Rahim Aman. (2008). *Linguistik bandingan bahasa Bidayuhik*. Bangi: Penerbit Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Ray, S.H. (1913). The Languages of Borneo. *The Sarawak Museum Journal*, I(14), 1-196.
- Ringe, D. & Eska, J.F. (2013). *Historical Linguistics: Toward a Twenty-First Century Reintegration*. New York: Cambridge University Press.
- Sarawak Voice. (2017). Setengah dari bahasa dunia pupus termasuk beberapa bahasa etnik Sarawak – UNESCO. Diambil pada Ogos 1, 2018 daripada <https://sarawakvoice.com/2017/08/10/setengah-dari-bahasa-dunia-pupustermasuk-beberapa-bahasa-etnik-swak-unesco/>

- Sather, C.A. (1979). Recent Studies of the Orang Miri. Published in Borneo Research Bulletin. Universiti Sains Malaysia. 11(2), 42-46.
- Tunku Zainah Tunku Ibrahim. (1978). Malay Ethnicity in Sarawak: The Case of the orang Miri. Tesis Sarjana Sains Kemasyarakatan yang tidak diterbitkan, Universiti Sains Malaysia. Pulau Pinang. Malaysia.
- Tunku Zainah Tunku Ibrahim. (1982). The Mirek: Islamized indigenes of Northwestern Sarawak. Part One. *Contributions to Southeast Asian Ethnography*. 1, 3-18.
- Wikipedia. Diambil pada Ogos 15, 2018 daripada http://en.wikipedia.org/wiki/Morris_Swadesh
- Yakup Mohd Rafee. (2018). Budaya tradisi kaum Jatti Miriek: Adat dan budaya perkahwinan kaum Jatti Miriek. Siri Sarawakiana. Kuching: Pustaka Negeri Sarawak.

PENULIS

Rahim Aman ialah Profesor di Pusat Kajian Bahasa, Kesusasteraan & Kebudayaan Melayu (BITARA MELAYU), UKM. Kepakaran beliau ialah bidang linguistik bandingan sejarawi.

Shahidi A.H. ialah Profesor Madya di Pusat Kajian Bahasa, Kesusasteraan & Kebudayaan Melayu (BITARA MELAYU), UKM. Kepakaran beliau ialah bidang Dialektologi Melayu dan Fonetik.

Siti Hajar Mohammed ialah pelajar doktor falsafah di Pusat Kajian Bahasa, Kesusasteraan & Kebudayaan Melayu (BITARA MELAYU), UKM. Penyelidikannya adalah tentang penentuan bentuk fonem purba Bahasa Miri menggunakan kerangka disiplin ilmu linguistik sejarawi melalui kaedah perbandingan.